

Förord

ASLA, Association Suédoise de Linguistique Appliquée, höll sitt höstsymposium 2008 vid Stockholms universitet. Årets tema var *Språk och lärande* med speciell betoning på bedömning av språk- och kunskapsutveckling samt den språkliga mångfalden i undervisning. Institutionen för utbildningsvetenskap med inriktning mot språk och språkutveckling vid Stockholms universitet, USOS, stod värd för arrangemanget 7–8 november 2008 på Campus Frescati.

Innevarande år ställdes höstsymposiet in. Av denna anledning kommer symposierapporten tillika ASLA:s årsbok att skickas ut till deltagarna och medlemmarna per post. Vi lever i en värld där digital information har en alltmer framträdande roll. En nyhet för i år är att årsboken trycks i en mycket begränsad upplaga – det är bara medlemmarna och symposiedeltagarna som får var sin bok. Övriga intresserade hänvisas till en parallellpublikation i DIVA Open Access, där hela boken finns tillgänglig.

Utöver 26 anmälda föredrag om allt från diagnostiska test av skolrelaterat ordförråd till biologiämnets texter hade USOS bjudit in tre plenarföredragshållare. *Caroline Liberg*, professor i Utbildningsvetenskap med inriktning mot läs- och lärprocesser vid Uppsala universitet talade om *Genrepedagogik i ett didaktiskt perspektiv*. I sitt föredrag belyste hon hur genrepedagogik använts i den australiensiska kontexten den härstammar ifrån och betonade vikten av att hålla diskussionen om på vilket sätt olika pedagogiska modeller kan omsättas i didaktisk/pedagogisk praktik levande. *Maaïke Hajer*, professor i pedagogik vid Research Centre for Teaching in Multicultural Schools, University of Applied Sciences, Utrecht, Nederländerna, föreläste om *Att identifiera och utveckla lärarkompetenser för språkutvecklande arbetssätt i mångkulturella klasser*. I sitt föredrag diskuterade hon bl.a. på vilket sätt språkvetare/språklärare tillsammans med ämneslärare kan skapa goda förutsättningar för såväl språkutveckling som lärande i mångkulturella miljöer. *Inger Lindberg*, professor i Tvåspråkighet med särskild inriktning på andraspråksinlärning vid Institutionen för utbildningsvetenskap med inriktning mot språk och språkutveckling, USOS, Stockholms universitet, diskuterade i sitt föredrag *Språk för lärande – teoretiska och empiriska utgångspunkter* bl.a. den självklara plats forskningen om språk och lärande bör ha i en lärarutbildning som vilar på vetenskaplig grund. Skiftande erfarenheter av det språk som kännetecknar det mer formella och skriftspråksinfluerade skolspråket generellt ger elever med olika social bakgrund mycket varierande förutsättningar att lyckas i skolan. Det finns mycket starkt forskningsstöd för

behovet av en ökad medvetenhet om lärandets språkliga dimensioner bland lärare och skolledare såväl i internationell som i svensk forskning. Ett stort TACK till alla föredragshållare!

ASLA:s årsbok utgör ett väsentligt bidrag i spridningen av nya forskningsrön i såväl Sverige som hela Norden. I år har totalt 13 bidrag efter granskning godkänts för publicering. Ett stort TACK till alla författare!

Ni skulle inte hålla denna bok i era händer om vi inte hade erhållit ekonomiska bidrag från Granholms Stiftelse, Språkcentrum vid Växjö universitet (snart Linnéuniversitetet), ASLA och USOS. Ett stort TACK för era bidrag!

Jag vill också passa på att tacka alla kollegor och doktorander för deras arbetsinsats kring arrangemangen av själva symposiet. Ett särskilt stort och varmt tack vill jag rikta till *Margareta Wik*, vår symposieadministratör, som har fått ta hand om både stort och smått och som ansvarat för att allt fungerat. Ett stort tack även till *Hilda Bergmar*, som ansvarat för symposiets webbplats och för utformningen av årsboken.

Stockholm, 20 november 2009

Päivi Juonen

Språk och lärande

PÄIVI JUVONEN

Stockholms universitet

Introduktion

För sex år sedan konstaterade Moira Linnarud och Erica Sandlund i sin introduktion till ASLA:s årsbok med den likalydande titeln *Språk och lärande* att ämnet var högaktuellt. Intresset för forskning om lärande i skolämnena var stort och Utbildningsvetenskapliga kommittén delade ut omfattande forskningsanslag för att tillgodose såväl skolans som lärarutbildningens behov av forskningsbaserad undervisning om lärande i olika ämnen.

Frågan om språkets centrala roll för lärandet i alla ämnen i såväl förskolan, skolan som högskolan är om möjligt ännu mer aktuell idag. Å ena sidan står vi inför en omfattande lärarutbildningsreform, å andra sidan förstärks skolans forskningsanknytning genom fortbildningsinsatserna inom Lärarlyftet och lärarutbildningens forskningsanknytning genom att all lärarutbildning sedan 2008 bedrivs vid universitet och högskolor.

Bland förslagen i utredningen *En hållbar lärarutbildning (SOU 2008:109)* finner man glädjande nog ett utökat utrymme för läs- och skrivutveckling för lärare mot åk 1–3 och 4–6. Vidare kan man glädjas åt att man föreslår att de inhemska minoritetsspråken ges ett förstärkt skydd genom att vissa lärosäten enligt förslaget får ansvar för forskningsmiljö och lärarutbildning för respektive minoritetsspråk, att modersmållärare åter ska få utbildas och att man har ambitionen att höja språklärares kompetens genom klart definierade krav på språkfärdighet och utlandsstudier. Dessvärre saknar man både insikter i och åtgärdsförslag för att förse blivande generationer av lärare med grundläggande insikter i flerspråkighetens konsekvenser för såväl individ som samhälle och en didaktisk beredskap att möta alla elever oavsett språklig och kulturell bakgrund i sin undervisning. Ett måste i dagens alltmer heterogena skola.

Lärarlyftet å sin sida innebär en massiv fortbildningsinsats för yrkesverksamma lärare 2007–2010. Regeringen har avsatt totalt 2,9 miljarder kronor för att var fjärde lärare ska kunna delta i fortbildningskurser inom sitt ämnesområde eller delta i en forskarskola fram till licentiatexamen. Inom området språk och lärande har man finansierat tre forskarskolor: en i *Läs- och skrivutveckling* vid Stockholms universitet, en i *Språk och lärande i mångfaldsperspektiv* vid Göte-

borgs universitet och en i *Svenska med didaktisk inriktning* vid Malmö högskola (se Regeringskansliets, Skolverkets och USOS webbplatser för mer information).

En av de viktigaste anledningarna till att regeringen fattade beslut om samgåendet mellan Lärarhögskolan i Stockholm och Stockholms universitet var ett önskemål om ökad forskningsanknytning i lärarutbildningarna. När ASLA:s styrelse under hösten 2007 vände sig till oss på den då planerade Institutionen för utbildningsvetenskap med inriktning mot språk och språkutveckling, USOS, och frågade om vi kunde stå som värd för höstsymposiet 2008, var det lätt att tacka ja. Institutionen, som startade sin verksamhet den första januari 2008, bedriver sedan juli 2008 flera slag av utbildning och forskning: förutom utbildning av alla språklärare och lärare mot grundskolans yngre åldrar inom läs- och skrivutveckling, ägnar man sig dessutom åt forskarutbildning och forskning inom ämnet utbildningsvetenskap med inriktning mot språk och språkutveckling. USOS har idag 15 doktorander och medverkar i fyra olika forskarskolor (se www.usos.su.se > Forskning > Forskarutbildning).

Språkets roll för kunskapsutveckling i alla ämnen i en skola präglad av språklig och kulturell mångfald utgör ett viktigt forskningsområde för oss, likväl som språkutveckling och språkdiraktik i svenskämnen och i moderna språk. Denna skrift, som i enlighet med symposietemat döpts till *Språk och lärande*, innehåller artiklar som redovisar ny, i vissa fall rentav pågående forskning inom dessa kunskapsområden.

Språk och lärande i ett mångfaldsperspektiv

Sverige, liksom övriga länder i den industrialiserade världen, präglas idag starkt av globalisering. Detta visar sig inte minst i elevsammansättningen i dagens skolor. Läsåret 2003/2004 var 13,6% av eleverna i grundskolan berättigade till modersmålsundervisning. Läsåret 2007/2008 hade dessa siffror stigit till 16,6% och läsåret 2008/2009 till 18,1%¹. I praktiken innebär detta att i genomsnitt nästan vart femte barn är flerspråkigt, och i många stortstadsmiljöer uppemot 90–95%. Det står därför helt klart att majoriteten av alla lärare under sitt yrkesverksamma liv möter åtskilliga flerspråkiga elever med högst skiftande behärskning av svenska.

Inom tvåspråkighetsforskningen har man, på såväl nationell som internationell nivå, länge betonat den betydelse som kunskap i flera språk och erfarenheter av flera kulturer kan ha för individen både psykologiskt, kognitivt och socialt (Vygotskij 1999, Cummins 2000, Lindberg 2005, Otterup 2005). Under senare

¹ Se www.skolverket.se/content/1/c6/01/13/67/Grund_Elever_Riks_Tab8Awebb.xls

år har forskning kring lärandets språkliga dimensioner och en språkbaserad didaktik i alla ämnen bidragit med kunskap av stor vikt för undervisning flerspråkiga elever (*Schlepppegrell 2004, Kuyumcu 2004, Sellgren 2005, Gibbons 2006, Magnusson 2008*). Detta är exempel på kunskaper som alla lärare oavsett ämnesinriktning måste ha för att kunna planera och genomföra sin undervisning. Språk- och kunskapsutveckling går hand i hand, och ansvaret för den för alla elever så nödvändiga utvecklingen av ett funktionellt, skolrelaterat språk kan inte enbart läggas på språklärarna. Eftersom ämnesspråken utgör en oskiljaktig del av lärandet i olika ämnen spelar alla lärare en avgörande roll i detta arbete.

I Sverige har genrepedagogik vunnit mark som ett sätt att bedriva språkbaserad undervisning på, framför allt ifråga om undervisning av elever med svenska som andraspråk (*Axelsson 2009, Hedeboe & Polias 2008 samt referenserna ovan*). Även om andraspråkstalare stått i fokus för mycket av forskningen inom fältet argumenteras det flitigt för att genrebaserad ämnesundervisning främjar alla elevers språkutveckling (*t.ex. Gibbons 2006*). I sin artikel *Genrepedagogik i ett didaktiskt perspektiv* belyser Caroline Liberg hur den använts i den australiensiska kontexten från vilken den härstammar, och betonar vikten av att hålla diskussionen om på vilket sätt olika pedagogiska modeller kan omsättas i didaktisk/pedagogisk praktik levande. Hon problematiserar en alltför okritisk användning av genrepedagogik generellt i språkundervisning (och i skrivundervisning i synnerhet) och uppmanar lärare att "stanna upp och sätta in genrepedagogiken i ett didaktiskt perspektiv" i syfte att åstadkomma en bra balans mellan å ena sidan språkbaserad ämnesundervisning och å andra sidan ämnesbaserad språkundervisning.

Inger Lindberg diskuterar i sin artikel *Conceptualizing school-related, academic language – theoretical and empirical approaches* bl.a. den självklara plats forskningen om språk och lärande bör ha i en lärarutbildning som vilar på vetenskaplig grund. Skiftande erfarenheter av det språk som kännetecknar det mer formella och skriftspråksinfluerade skolspråket ger elever med olika social bakgrund mycket varierande förutsättningar att lyckas i skolan. Det finns mycket starkt forskningsstöd – såväl i internationell som i svensk forskning – för behovet av en ökad medvetenhet om lärandets språkliga dimensioner bland lärare och skolledare. Genom att föra samman olika teoretiska synsätt på det skolrelaterade språket skapar hon en syntes som låter henne operationalisera vissa aspekter av det skolrelaterade språket i syfte att bedriva empiriska studier – i detta fall med fokus på ordförrådet. Slutligen exemplifierar hon hur de empiriska studierna i sin tur ligga till grund för den didaktiska verksamheten i klassrummet.

Sofie Johansson Kokkinakis och Ulrika Magnusson fortsätter i sin artikel *Quantitative measures on student texts* studiet av ordförråd. Trots att det i Sverige finns en lång tradition av att använda statistiska metoder i analys av studenttexter, utgör deras studie en av de första där man jämför enspråkiga elevers texter med flerspråkiga elevers texter. Utifrån en analys av 220 nationella prov i svenska/svenska som andraspråk argumenterar författarna att såväl kvalitativa som kvantitativa statistiska lexikala beräkningar kan användas för att beskriva och jämföra olika aspekter av elevtexterna.

Den textuella kompetensen hos elever med svenska som andraspråk står i fokus även i Åsa Wedins artikel *Monologen som resurs för språkutveckling i klassrummet i förskola och skola*. Utifrån en etnografiskt inriktad studie argumenterar hon för att såväl en- som flerspråkiga elever i åk F-6 behöver möta och själva använda språk i längre, sammanhängande sjok i såväl tal och skrift för att stödja språkutvecklingen. Särskilt viktigt, menar hon, är detta för elever med ett annat modersmål än svenska.

Pia Nygård Larsson tar sig i artikeln *Hur systematisk är systematiken? Några semiotiska resursers betydelse för skapandet av explicita tematiska mönster i lärartext och lärobok* an det multimodala klassrummet. Hur samverkar text, tal och bild, och hur skapas och används explicita tematiska mönster i lärartext och i läroböcker? Utifrån en klassrumsanalys visar författaren vilken viktig roll det visuella har i biologiundervisningen på gymnasienivå.

Anna Malmbjer för oss in i högskoleundervisningens värld och fokuserar i sin artikel *Att lära genom gruppsamtal* samspelets- och samtalsmönster som kommer till uttryck i och konstruerar gruppsamtalen mellan nyblivna lärarstudenter som hon detaljstuderat i sin avhandling. "Vad sker egentligen under ett grupparbete?", "Vilka faktorer bestämmer hur arbetet i gruppen blir?", och "Fungerar grupparbete på det sätt som är tänkt att fungera?" är bland de frågor hon belyser.

Qarin Franker diskuterar i sitt bidrag *Bildvalet har betydelse* bildens roll i utbildning av vuxna invandrare som ännu inte tillägnat sig grundläggande färdigheter i att läsa och skriva, och som ofta även har begränsad muntlig färdighet i svenska. Hon analyserar, diskuterar och jämför lärarens bildval i alfabetiseringsundervisningen med aktuell didaktisk, etnokognitiv och kritisk diskursanalytisk forskning. Vidare skissar hon på ett didaktiskt scenario och för en diskussion om framtida forskning som skulle kunna komma alfabetiseringsundervisningen till gagn.

Språkutveckling och de moderna språkens didaktik

Engelska är utan tvekan vår tids viktigaste lingua franca. Dess spridning över alla kontinenter och ställning som mellanfolkligt kommunikationsspråk är helt ohotad även av sådana stora språk som mandarin, hindi/urdu och spanska (se www.ethnologue.com för språkstatistik i världen). Enligt en enkätundersökning¹ anser sig 89% av befolkningen i Sverige behärska engelska och praktiskt taget alla tycker att det är bra att kunna flera språk. Av undersökningen framkommer dock att man med "flera språk" oftast menar bara engelska.

De populäraste moderna språken i den svenska skolan förutom engelska är spanska, franska och tyska. Men många gymnasieskolor erbjuder undervisning även i bl.a. de "nya" moderna språken mandarin (kinesiska), ryska och teckenspråk.

Intressant nog återfinns bara två moderna språk på listan över de största modersmålen bland eleverna i den svenska grundskolan läsåret 2008/2009: engelska (1% av samtliga elever) och spanska (1,1% av samtliga elever). De övriga åtta på denna lista är arabiska (3,3%), bosniska/kroatiska/serbiska (1,6%), samt albanska, finska, kurdiska, persiska, somaliska och turkiska (alla mellan 0,6% och 1%). Elever med dessa tio modersmål utgör nästan två tredjedelar av alla elever berättigade till modersmålsundervisning – men det totala antalet olika modersmål i den svenska grundskolan överstiger 150 (se *Skolverkets webbplats*).

Artiklarna i denna volym återspeglar inte riktigt den mångfald av språk vi lever mitt ibland. Bidragen handlar om språkutveckling och språkdidaktik i ett fåtal moderna språk. Dessa bidrag är värdefulla som inspiration för studier i de andra ovan nämnda språkens utveckling och didaktiska tillämpningar som vi kan se fram emot i framtiden.

Vi börjar dock med June Milianders presentation av EU-projektet *Europa runt på 80 dagar*. Projektets uttryckliga syfte var att stimulera fler ungdomar att skaffa sig fördjupade kunskaper i främmande språk och kulturer inom den Europeiska Unionen genom att erbjuda ett omfångsrikt, lättillgängligt och jämförbart material på svenska, tyska, franska, spanska, portugisiska, italienska och rumänska.

David Minugh, Mats Deutschmann, Rebecca Hincks, Jean Hudson, Åse Nygren och Philip Shaw presenterar och diskuterar fördelar och fallgropar med att skapa en nationell, universitetsgemensam lärplattform i engelska i sitt bidrag *An Inter-university Platform for Sharing and Collaborating in English Studies: Crea-*

¹ Eurobarometer 2006 som finns tillgänglig på http://ec.europa.eu/education/languages/pdf/doc629_en.pdf

ting SEED (*Sweden's English Educational Database for tertiary education*). Vägen fram till en funktionell plattform har varit lärorik men bitvis mödosam, men författarnas förhoppning är att SEED kan fungera som en modell för lärplattformar i andra språk och i andra universitetsämnen.

Dorte Velling Pedersen redovisar i *Trying to get it right* resultat av en studie av hög- och lågpresterande årskurs 9-elevers språkfärdighet i engelska. Som en del av en större europeisk studie har hon jämfört hur dessa elever går tillväga när de försöker lösa uppgifter som de själva bedömt som svåra. Resultaten, menar hon, visar att bedömning av språkfärdighet enbart på grundval av kvantitativa data med fördel kan och bör kombineras med mer kvalitativa analyser. Om detta görs får läraren mer tillförlitliga bedömningsgrunder men också en större förståelse för elevernas lärande och därmed en grund för att kunna utveckla en gynnsam lärandemiljö utifrån elevernas förutsättningar.

Iwona Kowal argumenterar i sitt bidrag *Bedömning av metaspråklig medvetenhet. En longitudinell studie* att metaspråklig medvetenhet är en utvecklingsbar förmåga. Detta baserar hon på tre longitudinellt genomförda experimentella studier av hur mycket vuxna inlärare av svenska som främmandespråk (polska universitetsstudierande) själva rättade sig i skrift i förhållande till det totala antalet fel. Studierna visar att den metaspråkliga medvetenheten mätt på detta sätt ökar kraftigt särskilt under det andra av de tre åren studierna genomfördes.

Trots att de germanska språken svenska och tyska delar V2-regeln som styr ordföljden, och trots att nästan vilken satsdel som helst i båda språken kan stå i fundamentet, paketerar de information i en mening på olika sätt. Det finns både kvantitativa och kvalitativa skillnader mellan språken i vad som brukar stå i fundamentpositionen. I sitt bidrag *Textproduktion i andraspråksundervisning – varför låter en svensk "svensk" och en tysk "tysk"?* visar Christina Rosén förutom detta även att L2-skribenter av både tyska och svenska har svårt att bryta mot modersmålets principer för informationsstrukturering men också mot allmänt vedertagna universella tendenser i hur information organiseras. Artikeln avslutas med en didaktisk diskussion om studiens relevans för undervisning av främmande språk.

Christine Fredrikssons bidrag *"Ich habe gefährt" – Ett fel eller ett framsteg?* handlar om svenska elevers inläring av tyska verbformer. Utifrån en longitudinell empirisk studie där grammatisk input i klassrummet kopplas till elevernas produktion identifierar författaren inläringsgångar. Resultaten i studien argumenteras utgöra stöd för teorin om en medfödd språkinläringmekanism.

REFERENSER

- Axelsson, M. (red) 2009. Många trådar in i ämnet – genrepedagogiskt arbete i Knutbyskolan. *Stöd & stimulans* 3. Stockholms stad, Utbildningsförvaltningen, Språkforskningsinstitutet.
- Cummins, J. 2000. *Language, power and pedagogy: Bilingual children in the crossfire*. Clevedon, England: Multilingual Matters.
- Gibbons, P. 2006. *Stärk språket, stärk lärandet*. Stockholm: Hallgren & Fallgren (Sv. upplaga av *Scaffolding Language Scaffolding Learning*, 2002).
- Hedeboe, B. & Polias, J. 2008. *Genrebyrån: en språkpedagogisk funktionell grammatik i kontext*. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Kuyumcu, E. 2004. Genrer i skolans språkutvecklande arbete. I: Hyltenstam, K. & Lindberg, I. (red) *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*. Studentlitteratur.
- Lindberg, I. 2005. *Språka samman. Om samtal och samarbete i språkundervisning*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Magnusson, U. 2008 *Språk i ämnet*. Intern rapport för Skolverket. Hämtas på www.skolverket.se
- Otterup, T. 2005 "Jag känner mej begåvad bara." *Om flerspråkighet och identitetskonstruktion bland ungdomar i ett multietniskt förortsområde*. Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 2. Göteborgs universitet, Institutionen för svenska språket.
- Schleppegrell, M. 2004. *The language of schooling; a functional linguistics perspective*. London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Sellgren, M. 2005. Ämnesundervisning för flerspråkiga elever – integrering av språk och kunskap. I: Axelsson, M., Rosander, C. och Sellgren, M. (red) *Stärkta trådar – flerspråkiga barn och elever utvecklar språk, litteracitet och kunskap*. Stockholm: Språkforskningsinstitutet i Rinkeby, Stockholms stad.
- SOU 2008:109. En hållbar lärarutbildning.
- Vygotskij, L. S. 1999. *Tänkande och språk*. Göteborg: Daidalos.

Refererade nätsidor

Regeringskansliet: www.regeringen.se

Skolverket: www.skolverket.se

USOS: www.usos.su.se

EU-utredning om språk: ec.europa.eu/education/languages/pdf/doc629_en.pdf